

## ФИЛОЛОГИЯ

ӘОЖ 82:81-26; 82:81'38; МҒТАР 17.07.51  
<https://doi.org/10.47526/2022-4/2664-0686.01>Д.А. ИСЛАМ<sup>1</sup>✉, С.Ғ. НАРМЕТОВА<sup>2</sup><sup>1</sup>филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор  
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті  
(Қазақстан, Түркістан қ.), e-mail: dosbol.islam@ayu.edu.kz<sup>2</sup>Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің магистранты  
(Қазақстан, Түркістан қ.), e-mail: sevara.narmetova@ayu.edu.kzҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ МІНЕЗДІ СУРЕТТЕУДЕГІ  
КӨРКЕМДІК ІЗДЕНІСТЕР

**Аңдатпа.** Мәңгілік ел идеясы тарихи негізінің бірі ұлттық идеологиямызға айналған Алаштану-Қазақтану-Адамтану ұғымдары. Алаштану ұғымы өміртану, адамтанудың әдебиеттегі типаждық категорияларымен сабақтасады. Адамтану концепциясы өміртаным философиясы аясында моралдық құндылықтармен өлшенеді. Мақала Алаштану-Қазақтану негізінде азаматтық ой-санаға қозғау салатын «Адамтану» идеясының прозалық туындылардағы суреттелуі жайлы. Адамтану-өміртанудың көркем әдебиеттегі дәстүрлі жолы прозаның шағын жанрында суреткерлікпен көрініс табуда. Алаштану-адамтану идеясының көркем мәтінде бейнелену тәсілдері қазіргі прозаны талдау арқылы жан-жақты сараланады. Қазіргі қазақ әңгімесінде болмысымызға жат мінездің қалыптасуына әсер етуші факторлар персонаж диалогы мен монологы, автор сөзі мен оқиға ситуациясында бейнеленеді. Жат сана иесіне айналған кейіпкердің халық арасында көптеп кездесуі әлеуметтік белсенділігінің арта түсуіне де ықпал етуде. Жазушы қоғамдық сананың осындай өзекті мәселесіне қарсы күресе алатын ұлттық характерді адамтанудың философиялық негіздерімен қалай сомдайды деген сауалдарға мақаланың талдау нәтижелері арқылы қол жеткізіледі. Жазушының суреткерлік ізденісіндегі стильдік даралығы, дүниетанымдық метафоралық ойды бейнелеудегі тіл ұстарту жаңашылдығы шеберлік әдістерімен бірлікте қарастырылады. Әдебиеттегі адамтану – өміртану шығарма концепциясымен астасып, персонаждың ғұмыр жолындағы алуан сәттерден ғибрат немесе керісінше адамдыққа жат әрекеттер себеп-салдарын ашып көрсететіндігіне ғылыми сараптау жүргізілді. Бұл өз кезегінде қазіргі жаһандану мен капиталистік дәуірде ұлттық болмысты сақтауға, ата дәстүрді жаңғыртып, қасиет, кие ұғымдарымен халық санасын кемелдендіруге бастар қарапайым жол екендігі мақалада жете түсіндірілді. Жазушының әр шығармасындағы өміртаным–қазақтаным–адамтаным тұтастығындағы дүниетанымдық философиясы ұлттық менталитетке оралтып, мемлекеттік идеологияны қалыптастыруға болатын сана сөзі жайында ғылыми танымдық талдау жасалды.

**\*Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:**

Ислам Д.А., Нарметова С.Ғ. Қазіргі қазақ прозасындағы ұлттық мінезді суреттеудегі көркемдік ізденістер // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2022. – №4 (126). – Б. 7–18. <https://doi.org/10.47526/2022-4/2664-0686.01>

**\*Cite us correctly:**

Islam D.A., Narmetova S.G. Qazirgi qazaq prozasyndagy ul'ttyq minezdi suretteudegi korkemdik izdenister [Artistic Searches of the Description of National Character in Modern Kazakh Prose] // *Iasau universitetinin habarshysy*. – 2022. – №4 (126). – B. 7–18. <https://doi.org/10.47526/2022-4/2664-0686.01>

**Кілт сөздер:** Мәңгілік ел, адамтану концепциясы, шағын жанр, ұлттық ой-сана, дүниетаным философиясы.

**D.A. Islam<sup>1</sup>, S.G. Narmetova<sup>2</sup>**

*<sup>1</sup>Candidate of Philological Sciences, Associate Professor  
Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University  
(Kazakhstan, Turkistan), e-mail: dosbol.islam@ayu.edu.kz*

*<sup>2</sup>Master's Student of Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University  
(Kazakhstan, Turkistan), e-mail: sevara.narmetova@ayu.edu.kz*

### **Artistic Searches of the Description of National Character in Modern Kazakh Prose**

**Abstract.** One of the historical foundations of the idea of Mangilik El (Eternal country) is the concept of Alash-Kazakh-Human studies, which has become our national ideology. The concept of Alash studies is related to the typical categories of biology, humanity in the literature. The concept of humanity is measured by moral values in the context of the philosophy of life. The article deals with the description of the idea of «Humanity» in prose works, which stimulates civic consciousness on the basis of Alash-Kazakh studies. The traditional way of Humanity and biology in fiction is reflected in the small genre of prose. The descriptive methods of Alash-Human studies idea in the literary text are analyzed in detail through the analysis of the modern subgenre. The factors influencing the formation of alien characters are reflected in the dialogue and monologue of the character, the author's speech and the situation of the story in modern Kazakh story. The fact that the protagonist is often seen among the population also contributes to the growth of social activity. The analysis of the article directs the question of how the writer can play a national character with the philosophical foundations of humanity, which can deal with such a pressing issue of public consciousness. The stylistic individuality of the writer in his artistic searches, the novelty of linguistics in the depiction of worldview and metaphorical ideas are considered in conjunction with the methods of mastery. In the literature, a scientific examination was conducted on that humanity-biography, combined with the concept of the work, reveals the reasons for the actions that the characters make from a variety of life moments, or vice versa, are alien to humanity. This, in turn, is interpreted as a simple way to preserve national identity, to revive traditions, to perfect the consciousness of the people in the modern era of globalization and capitalist. In each work of the author, a scientific and cognitive analysis of the word of consciousness was carried out, in which the worldview philosophy in the integrity of Biography–Kazakh–Human studies can return to the national mentality and form a state ideology.

**Keywords:** Eternal country, the concept of humanity, small genre, national consciousness, philosophy of worldview.

**Д.А. Ислам<sup>1</sup>, С.Г. Нарметова<sup>2</sup>**

*<sup>1</sup>кандидат филологических наук, ассоциированный профессор  
Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави  
(Казахстан, г. Туркестан), e-mail: dosbol.islam@ayu.edu.kz*

*<sup>2</sup>магистрант Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмеда Ясави  
(Казахстан, г. Туркестан), e-mail: sevara.narmetova@ayu.edu.kz*

### **Художественные поиски в описании национального характера в современной казахской прозе**

**Аннотация.** Одной из исторических основ идеи «Мәңгілік ел» являются понятия Алаштану-Қазақтану-Адамтану, которые стали национальной идеологией. Понятие «Алашөведение» тесно связано с типажными категориями жизневедения, человековедения в

литературе. Концепция «Человековедения» измеряется моральными ценностями в рамках философии жизни. Данная статья посвящена описанию идеи «Человековедения» в прозаических произведениях, затрагивающих гражданскую мысль на основе Алашоведения-Казаховедения. Человековедение – традиционный путь жизнеописания в художественной литературе находит свое отражение в малом жанре прозы. «Алашоведение» – способы отражения идеи человековедения в художественном тексте всесторонне дифференцируются путем анализа современного малого жанра. В современной казахской истории факторы, влияющие на формирование чуждого нашему бытию характера, отражаются в диалоге и в монологе персонала, в слове автора и событийной ситуации. Много чужих среди населения способствует социальной активности сознания героя, ставшего на встречу владельцу нужно рассчитывать на попадание. Рассматривались вопросы о том, как писатель воплощает национальный характер с философскими основами человековедения, которые могут бороться против столь актуальной проблемы общественного сознания, которые достигаются через результаты анализа статьи. Еще в данной статье рассмотрена стилевая индивидуальность писателя в его художественном поиске, новаторство языка в изображении мировоззренческой метафорической мысли в единстве с приемами мастерства. В литературе проведена научная экспертиза, связанная с концепцией человековед-живоведческого произведения, раскрывающая причинно-следственные связи человека с различными моментами его жизненного пути или, наоборот, античеловеческих действий. Это, в свою очередь, трактуется как простой путь к сохранению национального самосознания, к возрождению традиций, к совершенству сознания народа в современную глобализацию и капиталистическую эпоху. В каждом произведении писателя проведен научно-познавательный анализ слова сознание, в котором мировоззренческая философия в целостности жизни – человека-казахстанца может вернуться к национальному менталитету и сформировать государственную идеологию.

**Ключевые слова:** «Мәңгілік ел», концепция человековедения, малый жанр, национальная мысль, философия мировоззрения.

### Кіріспе

Қазір қазақтың тәуелсіз кезеңіндегі прозалық шығармалардың дені іші-тысын жаңартты. Өмір шындығын суреттеудегі көркемдік типтендіру мен жинақтау ұлт мүддесі биіктігінен саралануда. Бірінде постмодернистік әуен, бірінде мінсіз идеалдан бас тарту бағыты, көркемдік идеялық жетістігі де әр алуан. Ә. Нұрпейісовтің «Соңғы парыз» романындағы көркемдік уақытты адамның «мәңгілік уақытындай» әсерге жеткізуі, әңгіме аумағына «жер жаһанды» сыйдыруы, реалистік суреттеуді символикалық пафоста түйіндеуі жаңашылдық басы болатын. Б. Мұқайдың «Өмірзая» романындағы көркемдік жетістіктің бастауы дәуір шындығын жалаңаш күйінен елеп алып, ұлттық характердің тағдыр-табиғатына салуында жатыр. Роман кешегі бодан елдің фактпен өрілген тарихи шындығын көркем шындықта беріп қана қоймай, бүгінгі елге тәуелсіздік пен ұлттық идея керек екенін нақтылап тұр. Романдағы қай эпизодты алсаңыз да ұлттық мүддені қорғау қажеттілігіне келіп тірелетіні де сондықтан. Жазушының көркемдік тәсілі ұлттық идея қазығымен шеңберлі композициялық құрылымға негізделген сыңайлы. А. Мекебаевтың «Қазына сыры» романы да бодандық қамытын кигізер алдындағы кеңестік империяның ұлтқа көрсеткен нәубеті шытырман оқиғалы жанр желісімен тарқатыла суреттеледі. Шығарма соңында ғана кейіпкер тағдырындағы тауқымет талайы тарай бастайтын, стилі – шығыстың эпосы санада жаңғыратын бұл роман да халықтық трагедияны көркемдеуімен бағалы. Роман жаңалығы: қоғамның адамшылықтан жүдеуі аштықтан да қауіпті; ашаршылық ұлтты жойып қана қойған жоқ, сапалы қасиетімізден де айырды. Тәуелсіздік кезеңі прозасы кеңестік қуғын-сүргін

шындығын жан-жақты ашуда тақырыпты тереңдете қазуға кіріскенінің тағы бір дәйегі «Мінәжәт» романы. С. Елубаев «Мінәжәтта» болмашы оқиға астарынан кеңестік жүйе озбырлығын әшкерелеп суреттеудің тәсілін тудырған жазушы. Романдағы Дәу-апа образы, тәуелсіздік мұраты тудырған жаңа тип. Дәу-ападай жаңа типті қаһарманымыз тәуелсіздік кезеңі тудырған әдебиетіміздің сапалы бағытқа беттегенін айқындап тұр. Ал енді Әкім Таразидың «Жаза» романы ұлт болып ұйысқан шақта да тағдыр сынағына түсер күннің, жағдаяттың кезігетінінен хабардар етеді. Өз туындысын өзгеге телу тәсілін қолданған жазушы жазу стилін бұрынғы дәстүрден ауытқытады. Романның баяндау стилі модернистік сипатта әрі фрейдизм философиясындағы құбылыстарға тән. Тақырыбы ұлттық шеңберден ұзап, адамзат трагедиясымен ұштасады. Психоанализге жүгінген модерншіл романның адамзат баласына айтпағы – зұлымдыққа тойтарыс беру үшін, өркениеттілік пен мәдениеттілікті күшейту керек екендігі. Фрейдистік ағым бір кездегі Мағжан символизмі өзегін құраса, кеңестік идеология оны тұншықтырғаны белгілі. Міне осы олқылықты Тәуелсіздік дәуірі тұсында ұлттық прозамыз санаулы шығармалар бойына қайта дарытты. О. Сәрсенбаевтің «Шеңбер»-індегі Фрейдизм «Жаза»-дағыдай көркем бейнеге жинақталмайды, сөз-мысал тұрғысында пайдаланылады. Есесіне романда «Шеңбер»-ге айналған кеңестік партияның догматшылдығын әшкерелеу ұтымды шыққан. Тәуелсіздік прозасының тағы бір қыры таптық дәуір тақырыптарын ада етіп, адамзаттық рухани мәдениеттің шегіне көтерілді. Жазушы А. Алтайдың «Алтайдың алқызыл модағайы» роман-мифі осы жаңашылдыққа бастаған әдеби процесті тудырды. Мұндағы Айқоңыр физиологиялық әрекетімен – ішкі ерекшелігі ашылған характер. Адам бейсаналылығының айнасын Айқоңыр кейіпкерден табамыз. Ж. Шаштайұлының «Біздің заманның Аязбиі» романымен «Қызыл қар» шығармасы ұлттық саясатты, отаршылдық саясатқа айналдырған нағыз халық жаулары билігін әшкерелеуімен маңызды. К. Ахметбековтің «Қасірет» романының жүгі қазақ салт-дәстүріне сына қағылған жатбауырлықтың салдарын көтеруімен құнды. Ұлт тағдырын ойластыру Ж. Әлмашұлының «Оянған ұрпақ» романының негізгі арқауы десе де болады. Сюжет желісі бір топ қазақ жастарының студенттік өмірінен бастап, газет, комсомол жұмысына, ел тірлігіне араласқан жылдарын молынан суреттей отырып, эпилогында Қазақстанның тәуелсіздік туын желбіреткен кезеңімен аяқталады. Кілең жастар жүрген жерде махаббат жыры жырланбай тұрмайды. Шын асыл жарын тапқан бақыттылар, небірі сүйіп, екіншісі сүймей, не екеуі де бірін бірі өлердей жақсы көрсе де қосыла алмай арманда кеткен жастардың шым-шытырық тағдыры туралы әңгіме қысқа да қайырылады, ұзаққа да кетеді. Автордың барынша баптап күйтейтіні махаббаттың пәктігі хақындағы идея. Оның өтірік, жалғандық жайлаған кең-қоқсық маңайына жуымайтындығы. Тазалыққа кінәрат араласқан бір ағаттықтың өзі ең ғашық жүректер арасындағы махаббат жібін шәксіз қиып түсіретіні. Талапты жас жазушы Алтайдың аузынан алғаш айтылып, сүйген қызы Меруерттің қайталайтыны осы авторлық кредо. Қыздың балалық жасап, бір шалыс басқаны қайтып түзетуге ерік бермейтін өмірлік қателік қасіретке ұрыңдырады. Жастардың және бір өзара қызу талқылайтын тақырыптары – болашағы. Болашағын ойлаған жас ұлт жайын ойламай қоймайды. Өйтпейтіндері сирек. «Әккіс» Арынтай сияқтылар университет табалдырығын аттар аттамас өз қара басының қамында. Замана ығына түсіп жортады. Тағы да бір қаһарман Алтай комсомол жұмысында белең алған бюрократтық формализмде омбылап, малтығып кеп уақытын өткізеді. Комсомол жұмысында Алтайды шаршатқаны – бойкүйез сезім. Ал, Шаһарбек және басқа бір топ алдымен ұлт қамын жейді. Шаһарбек осы жолда көп жапа шегіп жүрсе де алған бағытынан жазбайды. Автор кейіпкерлерін анадан туа ұлтшыл етуден аулақ. Жастар үлкен іске әртүрлі жолмен келеді. Қиындықта ысылады. Туған жерге деген қымбат сезімін аялап ардақтайды. Желтоқсан көтерілісі кезінде жүректеріндегі өз ұлтына деген сүйіспеншілік оты лап етіп тұтанады. Көтеріліс кезінде Меруерт шовинистердің соққысынан қаза табады. Шаһ ақын кетеріліске білек сыбанып қатысқаны үшін сотталып, камерада «асылып өледі». Белгілі тарихи оқиғалардың жаңғырығы. Өттегене,

әдемі басталып, жастар өмірін бірсыдырғы жақсы суреттейтін роман аяқ шенінде бастапқы ырғағынан жаңылғандай, асығыс-үсігіс баяндауларға түседі. Кемерінен аспай, тасымай жылыстап аққан роман стилін саяси публицистика дендеп кетіп, кейіпкерлерді белгілі идеялардың рупорына, жаршысына айналдырады. Жалынды, ақиқат сөз характерлердің ішкі табиғатынан қайнап шығып жатпайды. «Оянған ұрпақ» қайда сонда? Ол момын қазақты жаңа бірлікшіл мінезге, батыл ұйымшыл әрекетке бастап кетпес пе? Дегенмен жазушы Ж. Әлмашұлы қазіргі қазақ прозасына осы заманның «Олигарх» ұғымындағы жаңа типін психоанализдеумен тұңғыш бейнелеуші ретінде тың жаңалық қосып отыр. Шығармадағы тың тақырыптың ұлттық идеяны көтеруі де жаңашыл көркемдік тәсілдерге жетелеген. «Олигарх» романымен өміртаным философиясына үңілген оқырманның жаңа типтің ішкі әлеміндегі қарама-қайшылық тұстарына бетпе-бет келіп бүгінгі моральдық принциптерді сақтаудың оңай болмасын да сезінеді. Жазушы жаңа типтің ішкі дүниесіндегі арпалысты постмодернизммен жанамалас көркемдік тәсілдермен психоанализдеуге ұмтылған. «Өміртанымның алғашқы көркемдік бастаулары ұлттық сөз өнеріміздің көне тарихы арнасымен ағып, адамзат ақыл ойына ортақ көркемтаныммен сабақтасатыны жайында айтып келеміз» [1, 87-б.]. Жазушының суреткерлік концепциясының өміртаным философиясымен тоқайласар төркіні де ұлттық намысты жоқтап, елдік сананы іздеуде жатыр.

### **Зерттеу әдістері**

Мәселені зерттеу бағытында прозадағы ұлттық характерге қатысты сала ғалымдары зерттеулері дәйек, тұжырым ретінде қолданылды. Зерттеу нысанына алынған көркем туындылардың концепциясын салыстырмалы талдау негізінде автордың суреткерлік шешімін пайымдай отырып, ой түйіндеулер жүзеге асты.

### **Талдау мен нәтижелер**

Тәуелсіздік тұсында біршама қазақ жазушысы тоқырады. Ал біршамасы тақырыбын тауып, дәуірді суреттеуде ілгерілеп кетті. Сонау Алаш ұранды әдебиетте ел тағдыры қыл үстінде тұрғанда халық намысын жану, санасын сілку ағартушы ақын-жазушының бірінші мақсаты болды. Елдік намыс көне түрік фольклоры мен жазба мұрасынан, орта ғасыр сөз жаухарларынан аман өтіп жыраулық кезеңде де басын тік ұстаған рухтың өзі болатын. Сол рух тәуелсіздік кезеңі прозасында былайша бейнеленді. «Оның етегінен тартып, еңсесінен езген екі ауыр қайғы болатын: біріншісі ата мирас жау қолынан өлмегені... «Батырдың ажалы жаудан» дейтін қатал кесім бұлардың тұқымына тән ұлағатты ұран сөз; жауға шаба алар қай-қайсысы да ат жалын тартып мініп, қолына найза ұстағаннан, «Е, құдай, сол тілекті бере көр!» десетін-ді. Десетін де, жан алып, жан беріскен қолды қырғанда өлем-ау дейтін ой ешқайсысында болмайтын. Атасы кіндік тұсынан бойлап кірген сұр жебеден әкесі мойын түптен тиген семсердің өткір жүзінен қаза тапты. Ал бұған келгенде... Сондағысы ел мен жердің намысы» [2, 255-б.]. Әрине бұл көріністен рух, намыс тек батырлар образында ғана жақсы бейнеленеді деген біржақты түсінік тумауы тиіс. Оған дәйегіміз бүгінгі «Олигарх» роман-дилогиясы. Біз жоғарыда сөз еткен тәуелсіздік прозасының өкілдері жазған шығармаларының қай-қайсының өн бойында осы намыс ұғымы бірінші кезекте рух өзегі райында суреттеледі. Суреткер Р. Отарбаев сомдаған ұлттық характердің бірегейі Қапардың «Аллам-ау, - шәуілдеген жаман шибөрі Американың ұлттық байлығы болсын. Мен сонда Қазақстанның кімімін? Өкпесіне тебер өгейімін бе? Бұ дүниеде жиғаным, о дүниеде иманым бұйырмай кететіндей сұрауым жоқ па? Оң қол қияметке жүгірсе, сол қол арашаға ұмтылмас па? Бұл ел ел ме әлде ашық-тесік жатқан малқора ма?...» [3, 21–22-б.] - деген ойындағы намыс отына қалай сүйінбейсің. Қазіргі қазақ прозасында өмірлік материалдардан типтік бейне тудырған санаулы суреткер бар. Р. Отарбаевтың Қапары мен Н. Дәутайұлының «Айғыркісі» әңгімесіндегі Бұлди, «Алтын балығындағы» Өстемір [4, 57-б.], Ж. Әлмашұлының «Олигарх және Олимптегі» Аспан [5, 66-б.], А. Мантайдың «Жүрекке оралуындағы» Нарратор (Мен)

[6, 66-б.]. Осы орайда, қазақ прозасына стильдік жағынан қосылған жаңашылдықтың бірін жапондық суреткер Харуки Муракаминің (аударған Д. Рамазан) «Лексингтондағы елестер» туындысындағы хронотоппен табиғаттас болып келетініне таң қаласың. Х. Мураками өз дискурсындағы уақыт пен кеңістік категориясын туындысындағы оқиғадан тыс жатқандығын ескертсе [7, 21-б.] Р. Отарбаев «Американың ұлттық байлығы» туындысындағы фабулалық желі тұтастығын метафоралық көркем ойлаумен суреткерлік шешім бере салады. «Батар күн фәни дүниенің қашты-қуды қызығын қимағандай бір құлағын қылтитып, айналаны жез легендей жылтыратып тұр» [3, 22-б.]. Мұндағы баттар күн арқылы табиғаттың өзіндей өмір құбылысының пейзаждық, ұлттық мифопоэтикалық дүниетаным айқұлақтана образдалған. Өмірдің өзін ұлттық дүниетаным философиясына егіздеген. «Себебі, мифті, мифологияны зерттеудің әдістемелік, дүниетанымдық тұғыры философия» [8, 114-б.]. Күн құлағының қылтиюы деталь болып көзге көрініп тұр. Сол деталь жазушы айтпақ ойдың заттандырылған нұсқасындай. Суреткердің өмір шындығына көзқарасы ретінде тыңнан бедерленген. «Күннің қызарып барып батқан суретін сол пері қызының жез тырнағынан қан саулап, көкжиекті тырнауы түрінде бейнелеу сәттік тіршіліктегі азапты арпалыстарды, қым-қиғаш тартыс пен кереғарлықты аңғарту тәсілі» [9, 114-б.] Ж. Әскербекқызының ғылыми пікірін ескерсек, «Американың ұлттық байлығы» дискурсындағы суреткерлік шешім автордың оқиға баянына қатысты концепциясымен, метафоралық ойлау поэтикасымен қабыса кеткен. Туындыдағы суреткер концепциясы да уақыт өлшемінен тыс елдік мәселенің өміршеңдігін меңзеп тұр. Әдебиеттану ғылымында ұлттық характерді психологизм табиғатында танытқан Б. Майтанов (Көркем әдебиеттегі психологизм), Г. Пірәлі (Қазақ прозасындағы психологизмнің кейбір мәселелері) зерттеулері көбіне өткен ғасыр прозасымен шектелді. Тың идеялы жаңа тақырыпты қозғаушылар қатарында жазушы Жолтай Әлмашұлы шығармаларымен ерекше көзге түсіп, әлеуметті ойландырды. Біз оқыған тарихты тарихи тұлғалардың типажымен жаңа көзқарасқа бұрып жіберді. Ал, романдары жаңа баяндауда модернистік жаңашылдықтық арналарымен ақты. Автор мұнысын «Олигарх» роман-элегиясындағы жазушылық ой тарқатуда «Алған тақырыптың ауыр-жеңілдігіне қатысты кимелейтін қиындықтар дейсің бе? Ол да мүмкін. Кейде бәрі кержорғадай тайпала басталып кетіп, оңай аяқталып та жатады. Бірақ, сол оңайлардың оңғанын көрмеппін. Қиынның аты – қиын. Қиналудың аты да – қиналу!

Алайда...

Олигарх ойды бөле берді.

Көңілжықпас керме қас біреусі айтқан: “Әй, бардың аты – бар ғой, баршылық деген – береке, Жаратушым жоқтан сақтасын!..”

Қосылдым! Қосылмасқа шарам да жоқ.

Қолға қалам алғандағы алғашқы себеп те – осы!

Олигарх туралы жазбас бұрын он ойланып, жүз толғанып, тіпті қиял деген дәуіңізді қара пышақты қайрақ тасқа аяусыз үйкегендей етіп, қайта-қайта жанып-жанып алу ләзім!» [5, 7–8-бб.]. Автор болашақ романы идеясын оқырман танымына ыңғайластырып әкеліп сана дастарханына ақтара салады. Оқырман қызығушылығын бірден оята отырып, бұл қалай екен деген қызығушылықты да арттыра түседі. Автор шығарманы сөз бастаудың құндылығымен, сөз құдыретін, сөз салмағын оқырмандарымен бөлісе отырып, өз қиялындағы ой түйіндеулерімен жеткізгісі келеді. Өз өнері жазу туралы да айтады. Ал осы жазуды айту барысында көкіректі жарып шығар ұлы сөзді сиқырлы әлемге теңеп, оқырмандарын шығармасына тіпті де жақындата түседі. Адамзатқа да, жаратылысқа да жазу туралы еш уәде бермеген автордың, қолына қалам алуына себеп болған кешегі Қарынбай мен Шығайбайдың мүлкінен де санаусыз мүлікке ие болған, ал оның қалай қисапсыз бай екені беймәлім Олигархтар еді. Бірақ бұл туралы жазуда автор қанша қиыншылықты бастан өткізген екен. Тіпті ең жақын досынан, жан бауырынан бұл жазбанды жазған енбегің босқа арам тер, бұл жазбаны дереу отқа жақ деген сөздерді де естіген. Бұдан артық қандай ауыр сөз болсын

жазушыға. Автор бұл сөздерден кейін, тіптен жігерін қайрай түсіп жазуға білек түре кіріскен. Қандай қайсар мінез. Ойлап отырған боларсыздар, яғни ол кісіге түскен пікірлер секілді біз де ата-бабамызда бай-манап болмаған ба, әлде бізде қазақ бай болды деп жаза береміз бе деген ой келеді. Ауқаттыларды сынап жазбай, байлар үшін неге қуанбасқа деп ойлайсың. Елде бай көп болса халқымыздың жағдайы одан бетер көтеріле түсер еді ғой. Шынтуайтында бүгінгі Олигархтардың байлығы қазақтың қолтығы ашық кешегі өткен жомарттарынан мүлде бөлек болған екен. Бірі байлығымен жұртын жарылқаған. Бірі байлығын, билігін пайдаланып елді қанаған. Өзімде болсын деген өзімшілдігімен ешкімге ештеңе татырмаған. Құдайдың берген аспа-төк ырзық несібесімен бөліспеген. Халыққа байлығынан түйір де татырмас шығайбайлар болған. Шығайбай десек аздық етер одан да ауыр. Автордың ашынғаны сонша тіпті сөзінің басын шерлі қала, шер қала деп бастайды. Қазақта сөз бар емес пе жақсы адам сөздің алдын айтса соңын өзі түсінер деген. Жазушы айтпақ бір ауыз сөзден Олигархтардың кісілігі қаншалықты дәрежеде екенін ажырата түсінгендейміз.

«Шерқала – шағын қала! Шерлі қала! Шері көп қала!..

Неге олай? Енді сол жайынан аз-кем әңгіме жібін тарқатып байқалық.

Шағын ел болса да (расында адамдары аса көп емес), тап осы қаладан тәрбие-өнеге алып өскен, сөйтіп жалпақ жұртыңызға кәдімгідей ағалық мінез көрсетіп жүрген, ақыл айтып, көсемсіген жандар көбейген шақ. Тіпті осы күні саусақпен санап та тауыса алмасың анық. Қай-қайсысы да атын айтып жіберсең, тіпті жуас аттың өзі де тулап ала жөнелердей, белгілі-белгілі тұлғаға айналып үлгерген.

Араларында аспандап тұрған Олигархтар да табылып қалады.

Кейде шетелдік қонақтар Шерқаланың қай жерде орналасқанын, оның нендей шахар екендігін, қай ұлтқа тиесілі жағдайын да білмей, бас қатырып қала беретіні бар. Бірақ, жаңағы Олигархтардың бірінің атын айтсаң, дереу елең етіп «білеміз, білеміз» деп, лыпылдап қоя береді. Осында қандай құдірет бар» [5, 7–8-бб.].

Шығармасын шарықтата келе тіптен кішкене ауылдағы Олигархтардың есімін шет елдің мен-мен деген бай манаптарының өзі естісе көздері жарқ ете қалатын көрінеді. Осынау қалада жиі аталатын есім Аспан деп жар салады автор, Аспан, иә бұл кешегі өткен қазақтың баласы Осман. Аты да өзгерген. «Ұлттық характер «халықты» әлеуметтік, тарихи даму жолында қалыптасқан адам уақытқа қарай өзгертін диалектикалық құбылыс қой» [10, 173-б.]. Өзгеруі осы байсымақтардың әсерінен десек те болады. Кішкене қазақтың қаласына, шерлі қаласына Америкадан тіптен үлкен бизнесмендер келетін де күндер болған дейді. Мақсаты бизнесін дамыту. Байлығы басынан асып тұрса да бір балаға зар болған адам осы қазақ деген текті елден бала асырап алып, ұрпақ қалдырғысы келген. Мұндай зымияндық пен сұмырайлыққа қазақ халқын көлденең тартқан сол Олигархтардың өзі. Неткен ашынышты жағдай жүрегің қан жылайды. Сөз ортасында Аспан туралы айтқан едік қой, Аспан Америкаға барып үлкен бизнесменге айналғысы келіп әкесіне асқақ ойын жеткізеді, ал әкесі қосылмайды, себебі сол баяғы қарапайым ауыл тұрмысын көрген қазақ баласының Америкаға барып үлкен іскерлікпен айналыса қалуына сенім білдіре алмаған әке жүрегі ғой баяғы. Бірақ әке қанша қосылмаса да баланың десін қайтара алмайды ғой, ақыры көнеді. Өмір бойы қарапайым ауылдағы етікші баласын шет елге жіберуге қаржы жағынан қысылады. Ал осы сәтте баласы алғашқы көмекті американдық танысы көмектесетіні жайлы да айтып, әкесінің жүрегін тыныштандырады. «Аспан аулаға шығып кетіп, жер үстіндегі ешқашан түгесілмес жыбырлауық шаруадан жерігендей болып, аспанға қараған. Қандай алыс. Өттең, сол биік аспанның түбіне, жо-жоқ, арғы бетіне барып қайтар ма еді! Арғы жағында қандай қызықтар бар екен?!» [5, 8–9-бб.].

Автор осы жерде қарапайым қазақ ауылының тынымсыз тіршілігін суреттей келе тіптен өмір бойы тек етікшілікпен шұғылданған байқұс әкенің баласының бағын көре алмай, бақытын ортақтаса алмай, жалған өмірмен қоштасқаны туралы да айтып өтеді.

Өкінішті өлім, әрине. Шайпау әйелдің қызыл етігін жамап отырып көз жұмған деп әсірелей жазады автор. Осы жерде надандау ауыл әйелдерінің ойсыз шайпау қылығын да тілге тиек етіп, жиіркенішті суреттейді. Аспанның әкесі өлгенде аяқ киімін жаматуға келген шайпау әйел өлімге қайғырып қайырылғанның орнына өлетін кезді тапқан екен деп кейітіні бар. Бұдан біз қанша жерден қазақ болса да ортамызда жүрегі әлі де қатты тастай болған қар жүрек аналардың өмір сүріп жатқанын көреміз. Кейде өзіміз мақтана беретіндігіміз болмаса шынтуайтында ана болған жүректердің де қарайып, адамгершілік мейір махаббаты қалмағынына қарап қатты қынжылып кетеміз. Аспан өз жемісін әкесіне көрсете алмады. Өзінің жетістігін тек жетімдігімен бөлісті. Анасынан ертеде айырылған оның өмірі өзіне жеңіл тиген емес. Осы кезде автор Томас атты американдық бизнесмен туралы айтады. Бұл кезде Аспан өз ауылына асқақ арманын орындап, жетістігін арқалап қайтқан болатын. Шұғыл келген хабарға өз уақытында жауап бере алмаған Аспан кішкене кешігіңкіреп Америкаға өзінің қолдаушысы болған Томастың сырқат үстіне барады. Кешегі барлық көмегін қазақтың қара баласынан аямаған іскер жігіттің, бүгін терісі терісіне жабысып мүлде басқа болғанын, құр сілдері қалған бизнестегі қолдаушысына Аспан жаны ашып та, жүрегі ауырып та қарайды. Бірақ ол жазылмайтын ауруға шалдыққаны туралы және қазақ даласынан бағып алған қарашығын Аспаннан басқа ешкімге сеніп тапсыра алмайтынын өтініп, арғы дүниедегі сапарына аттанады.

«Ішетін кезін де жақсы біледі. Ол айтатын: күндіз бизнестің бітпес шаруасымен басыңды қатыр, ал кеш түсе бір жарты виски ішіп ал, ұйқың тыныш болады; әйтпесе ойжегіге түсіп, ауру тауып тынасың...

– Ал, сонда... - деді Аспан. - ...мен ше? Менің бір түйір еңбегім сіңбей жатқаны ма?

– Әрине, үлес қосып жүрсің!

– Жақсы кәсіпкер кейпінде қалыптасу үшін, сенің ойыңша, міндетті түрде атағы жер жарған үлкен шаһарда туу керек пе? - деп, Аспан шамдана, ашуға булығы даусын көтеріп сөйлеген.

Ронни тіпті самарқау, сен қанша тулап-ашулансаң да, бәрібір менен асып кете алмайсың дегендей ірілік кейіп. Мысымен басар дөрекі дөңдік!

– Ол ғана емес... - деді сосын. - Бизнесті аяқ астынан бастап кете алмайсың, оның тамыры тереңде жатуы керек-ақ. Мысалы, сен... бұл істе мүлде шикі жансың. Балақайсың-ң...

– Болса ше?

– Мұндағылар кімнің кім екенін біледі, сосын да мықтыға қарай икемделіп, ырза ықылас сездіріп, бас шұлғиды. Менің тегім – асыл, әкем де, атам да - бизнеспен айналысқан.

...Байқап қалған. Шамасы, түптің түбінде, бұл шаруаны Ронни Аспанға билетпейтін тәрізді. Тізгін қалайда оның өз қолында. Ендеше, не жорық? Осы арадан жік ажыратып алғаны дұрыс та шығар, сірә! Несіне мұрнынан тесіп жетелеген тайлақтай сау желіп отырады! Не де болса, өз жеке шаруасын дөңгеленткені дұрыс-ақ!.. Сондай ой көңіл көкжиегінде кілкілдеп тұрып алған. ...

О бастағы бастауға қайта оралуы керек сияқты!» [5, 11–12-бб.].

Америка дамыған мемлекет-ақ. Автор осы Томас деген бизнесменнің басынан өткен жағдайы арқылы дамыған Американың былыққан тұсын халыққа ашып бергісі келген. Оны айта кетер болсақ, Томас не себепті қазақ даласынан бала асырап алды деген сұраққа жауап таба аламыз?

Томас өз өмірінде бизнесте тасы өрге домалаған адам болғанымен, отбасылық тұрмыста мүлде бағы жанбаған екен. Ол өз өмірінде екі мәрте үйленген. Бірақ біріншісі мүлде бала көтере алмаған және бала туралы ештеңе ойламайтынның кесірінен ара қатынастары үзілген екен. Ал екіншісі болса Томастың сорына не әйел емес, не еркек емес болып шыққан. Мұндай жағдай кеше ғана Америкада басы ашылмас әңгіме болса, бүгінгі жайсаң халық қазақтың да дәуірінде пайда болды. Бұл халық үшін үлкен бас ауру, әрине.



Міне осы жағдайдан кейін Томас мүлде әйел затынан жүрегі қайтқан. Яғни мейірімділік пен жылулық жетіспеген Томас қазақ даласына бар байлығын көтеріп келіп мейірге ауыстырмақ болған сыңайлы. Ақыры өз аңсаған арманына жеткен Томас бала асырап алған қазақтан. Сонымен өмірін жалғастырғысы келген. Бірақ өз өмірінен айрылған Томас қарыз ретінде қарайласқан қазақтың Аспанына өз асырандысын табыстап, арғы дүниеге орындалмаған армандары мен мақсаттарын арқалай, өкінішті дертпен ерте көз жұмған екен.

Мейірім ұлтқа, жерге бөлінбейтіндей көрінді. Томастың осы бір сөздері мен әрекеттерінен кейін ол былыққан қоғамда былапытталған тағдырлармен тағдырлас болса да, жүрек түкпіріндегі жылт еткен сезімі баяғы сол мейірім іздеп, қазақ шаңырағына, қазақ жеріне, қазақ даласынан жаны таза, тәні таза келешек болатын ұрпақ іздеген екен. Ол мейірімінің орнын толтырған жандар туралы да қарызды қайтаруды ұмытқан емес.

Байлық деген батпақ емес деп бастайды автор сөзді. Аспанның үлкен бизнесмен Доспан деген шекарада істейтін інісі де бар. Бір күні Америкаға інісі жылағандай хабарласады. Себебін сұраған Аспанға сені және бізді байлық қуамын деп батпаққа батып жүр деп жазды дейді. Міне бұл жерден автор оқырманға мынадай ой береді. Шынымен байлық соңынан қуған Аспанға халқының реніші бар ма деп? Жазушы өз сөзінде былай айтқан екен. Байлар байлық үшін бит аяғын санауға дайын-ақ. Бірақ байлық үшін елін, жерін ұмыта ма Аспан. «Контраст – қаламгердің характер ашуда қолданар көркемдік тәсілі. Характер қарама-қайшылығын автор диалогпен де ұтымды ашады» [10, 178-б.]. Жоғарыдағы Ронни мен Аспан арасындағы диалогтан Аспанның ішкі әлеміндегі бұлқыныстың сырын ұққандай боламыз.

Адамның кіндік қаны тамған туған жері өзіне ыстық болатыны ақиқат. Қартайып, қаусап отырған шалдар да өлер шағында өздерінің туған жерінің бір шымшым топырағы бұйырды аңсайды екен деседі. Ханмұрат туралы ойлаймыз ғой сол есейген шағында кеткен екен. Ал ол жат мекен, жат жұртта есейсе ертең өз топырағын аңсар ма екен? Өз туған топырағы туралы не ойлар екен, мейірім ана сүтімен, ата топырағымен дариды деседі. Сонда алыс Америкада өскен Ханмұратымыздың жүрегінде қаншалық мейір болар екен. «...Қалай басталып еді өзі?.. Бұның, Қабыш қария тілге тиек тегендей, Нартүйелік жолының түп-тұнық тұмасы қай тұстан тарқатылады?» [5, 12–13-бб.].

Негізі Аспан өте ақылды әрі байсалды бизнесмен болып қалыптасқан екен. Аспанның небір әлемдік бизнесмендердің сөзіне сынбаған жігері бірден мұқалып кетті. Шынымен де туған жұртымды ұмыттым ба деп өзіне-өзі сұрақ қояды, ойланады. Кім үшін жұмыс жасап жүрмін, кешегі атамның мейлі қай елде, қай жерде аспандап, асқақтап жүрсең де сенің кіндік қаның тамған жер осы деген сөзін мүлде ұмытқан секілді. Бизнес ол еш уақытта қарсылықсыз және жекпе-жексіз болмайды ғой. Кезіндегі Томастың қол ұшын берушісімін деп бейтаныс адам келіп, олардың істес болуын, болмаса қандай да бір көмек сұрайды. Бірақ Аспан ақылы мүлде олармен істес бола алмайтынын және Томастың атын жамылып бопсаламайтын жағдай сұрайды. Солай күндер өтеді, жылдар жылжиды. Аспан Томастың қазақтан асыраған Ханмұратын ауылға тыныстауға жібереді. Ал Ханмұрат қазақ даласына барғанда Аспанға хабарласып өзінің сағынғанын айтады.

Америкада қаншама жүрсе де жыл өткен сезімін айтпаған Ханмұраттың сезімін, махаббатын ашқан ауылды түсінген Аспан еріксіз тебіренеді. Осыны оқып отырған оқырман да қанша жерден қазақ жапа көрсе де мейірімге толы туған жерін ойлап еріксіз көзге жас алатынына сенеді. Өлместе не өлмейді? Ақынның хаты өлмейді батырдың аты өлмейді демей ме? Өзіне бизнестің қыры мен сырын, құпиясын үйреткен Томасты жиі еске алады. Қысқа өмірдің тайғақ жолын құрғатып, қатты тасын жұмсатып, биік шыңын Аспан үшін аласартып берген Томасқа арнап Аспан кітап жазу ойына жиі оралып жүр. Кітап деген әрине өшпес мұра болары анық. Бірақ сол тағдырға қызығып, кітапты келешек ұрпақ оқыса ғана құны мен бағасы көтеріледі ғой. Томас айтқандай бизнестің ең үлкен құпиясы ішіндегі ойды

мүлде ешкіммен бөліспеу керек. Осындай заңдылықты миына сіңіріп алған Аспан көп ойларға шомса да өз ішіндегі мазасыз тақырыптарды ешкіммен бөліспейтін болған. Кітап жайлы ойын да ешкіммен бөліспеді. Асқар тұлға жөнінде бір кітап жазып қалдыру, әрине, ерсі қылық емес. Байлық тек батпан құйрықтарға бұйыратын сый деп білсек, әрине, қателесетін секілдіміз, жоқ бұлай болжап айтуға болмайды, бір сөзбен айтқанда шынымен қателесеміз, мейір ол тәңірдің силаған жылулығы екен, жүректердің жұмсақтығын тыныштық тапқан кеуделерді жаңалығымен жетістігі мол алыстағы Америкадан емес, өз еліміз қой үстіне бозторғай жұмыртқалаған маңғаз қазақтан іздегеніміз абзал екен. Жалпы бала беріп, ортаға байланыс орнатып, байып, біз халқымыздың алғысымен шапағатын, жүректен шығар ақ тілегі мен мейірін уытып ала алмайды екенбіз. Алыста жүрсем де отанымды, алыстағы ауылымды ұмытпас ем деген мен, мен деген арыстың қолынан келе бермес ерлік болатынын халық біледі.

Автордың шеберлігі бізге көп нәрсені ұғындырады. Жұпыны ауылдың аппақ жүрегі жаураған дененді жылытып әкеткендей, байлықпен басы айналған арыстардың армандарына жетіп тұрса да артындағы халқына қайрылмаған сәттерімен оқырманды да бір қайғыртып алады. Ақ көңіліміз деп адам тағдырын ақшаға алмастырған кездері тіптен тітіркендіріп жіберсе, ашуға мінген шайпау әйел өлім құшып жатқан адаммен өмірде қалған боқ дүниесінің бітпегеніне налып, бізді тағы бір өмір туралы толғандырып тастайды.

### **Қорытынды**

Түйіндеп айтқанда, қазіргі қазақ прозасының тың тақырыпты ала келген «Олигарх» роман-эпопеясы әлеуметтік мәселені кейіпкер жан дүниесіндегі ішкі арпалыс тудырушы басты фактор ұстыны етіп танытады. «Олигархтың» бас кейіпкері Аспан тағдыры арқылы туған ел мен шет ел арасындағы дүниетанымдық қайшылықтар мен нарықтық бәсекелестік психологиясы салыстыру тәсілі арқылы суреттеледі. Американдық әйгілі бизнесмен Томастың қазақ даласынан асырап алған ұлы Ханмұратты туған жеріне оралғанда Жасхан жазушы қонақ ететін тұсы бар. Сонда қазақшаны ұмытып қалмадың ба деген Жасхан сауалына «...Неге ұмытам. Ол менің ана тілім... – Поу, азаматым! Әп, бәрекелді! Намыс сөзіңді мына ел ішіндегі шүлдір-шүлдір еткен өңкей ез немелер өз құлағымен естісе ғой, шіркін... Ханмұрат аң-таң» [5, 57-б.]. Бұл шығармадағы тіл мәселесі ғана. Жасхан мен олигарх Аспан арасындағы диалогты Шерқаладағы онкосырхат салдары, экологияның нашарлауындағы себептер, ғарыш аймағының шуы, заң осалдығы, есірткі ошағы, балалар үйінің салынуы, жүдеген ауыл Тәуелсіз Қазақ еліндегі көңілсіз көріністер болып қамтиды. Автор әлеуметтік мәселені жас жазушы Жасхан (Ойқазан) мен олигарх Аспан арасындағы диалогта әрқайсысының ішкі ой-толғамдарының (контраст) тартыс күйінде көрсетеді. Ойқазан ойларынан елдің руханиятына қат ілім-білімнің қажеттілігіне жеткілікті көңіл бөлінбеуден салт-дәстүрімізге сызат түсіп, ұлттық дүниетанымнан алшақтап, ажырап кетуіміз бүгінгі уақыттың биігіне біткен шер екендігін ұғынасың. Алпауыт американдық бизнесмендермен иық тірескен олигарх Аспанның туған елі «Шерқала» символикасында бейнеленуінің астарында да замана шері тұр. Байлықтың олимпіне жеткен Аспанның Қазақстандағы туған жерінің барлық қаласы осы Шерқала атауымен алмастырыла беруінен-ақ Қазақстан атауы Шерқала ұғымымен суреткер концептісін образдаған. Жазушының бір айтпағы олигархтың бәрі ел мен жерін тонаған жемқорлар емес. Олигарх болу да тағдыр. Олигарх болу үшін де ақыл мен тәуекел керек. Олигарх болу үшін ақылыңды ақиқатқа айналдырар еңбек ептілігі қажет екен. Осының бәріне қол жеткізген олигарх Аспанның өмірдің мәні байлыққа ие болу емес екенін ұғынғандағы өкініші оқырманды әрі-сәрі күйге бөлейді. Ойқазанның (Жасхан) қолжазбасын оқып шыққанда Әбунасыр әл-Фарабидің «шімайлаған» трактаты үшін әмірші Сайдтың байлығын шашуын түсінбеген олигарх Аспанның абыржуы, өмір мәні жайлы екі түрлі пәлсафаны салыстыру тәсілімен терең тәмсілденеді.

Шығармадағы Ойқазан (Жасхан) жазушының – автордың ұлттық идеясын жеткізудегі нарраторлығы олигарх Аспанның рухани азығын берушілік көркемдік қызметімен де композициялық тірек нүктесі іспеттес. Ойқазан бейнесінен өрілген философиялық ой қазығы қоғамдағы жазушы жауапкершілігі мен рөлін асқақтатқан руханият тереңіне жетіп қағылады. Философ халықтың ұрпағы екенімізге Ойқазан ойы кәміл сенгізеді. Ата-бабамыз ой кеңдігімен бірге жер кеңдігін де аманаттап кеткен екен. Бірақ сол жердің қазба байлығын игерерлік білікті мамандар ұрпақ арасында санаулы. Сонда жас ұрпақ ілім- білімді игеруге құлықсыз ба, әлде мүмкіндігі байлаулы ма деп те ойландырады. Олигарх Аспан Ойқазаннан дін ғұламасы Ахмет Ясауи жайлы әңгімелерден пенде пендеден артық тұрмауы керек, егер артықтық сезілсе, көңілге де астамшылық кіріп алады дегенді естіп еді. Сол асыл дініміз Ислам жайында да олигарх Аспан «Ал, мен... онсыз да жаратқанға разымын! Алғысым шексіз. Тек... жалғыз кемшілігім – дін жолына түспегендігім шығар, бәлкім! Дінді тірлігімнің алтын қазығы ете алмағандығым дермін, сірә!»

Сонда кіммін?! Алланың сүйген құлы емеспін бе? Олай десек, осынау байлық пен бақты кім берді? Кімнің несібесі? [5, 127-б.] - деп бүгінгі жамағат санасындағы сұраулы ойды оятады. Бұл бүгінгі әлем мұсылмандары танымын тар шеңберге қамаған түрлі діни экспансиялардың әрекетінен шыққан деп түсіндіріліп жүргенмен, қазақ топырағын да айналып өтпеген күрделі мәселе. Исламды жамылған діни ағымдардың біршамасы ұлттың салт-дәстүрін жоққа шығара отырып, елді фанатизмге ұрындыруы өмірде көрініс беріп жатқанынан бәріміз хабардармыз. «Жазушы – алдымен стиль» [10, 52-б.] – демекші шығармада осындай елді толғандырған әлеуметтік мәселелердің жалаң баяндаумен емес автор- нарратордың ой ағымы көркемдік тәсілімен бейнеленуі өмір – шындығын типтендіруде ұтымды қолданылған. Оқырман өз кезегінде, бүгінгі өмірде алдынан шығып жүрген толғақты өзекті мәселемен бетпе-бет келіп қана қоймай, жаңа типтің мәселені қабылдау, шешу пәлсафасын санаға сіңірсе өміртаным тәжірибесінде бір қадам биікке өседі. Романдағы типтік бейнелермен қатар келетін түрлі персонаж әрекетінің түп-тамырындағы ой өзегінің драмалық сипаты қоғамдық әлеуметтік психологияны ашудың басты кілті райында белсенділік көрсетеді.

### ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Dana Shayakmetova, Aigul Baituova, Kazyna Bekbenbetova, Dosbol Islam, Saule Yerzhanova The development of teachers multicultural competence in the context of modern higher education // Journal is included to Scopus. – 2017 issues. Database: <https://www.scopus.com/sourceid/82170?origin=sbrowse>
2. Дәутайұлы Н. Айғыр кісі. 2 томдық таңдамалы шығармалары. Т.1. – А.: Ан-Арыс, 2008.–276 б.
3. Отарбаев Р. Біздің ауылдың амазонкалары. – Астана: Фолиант, 2012. – 424 б.
4. Дәутайұлы Н. Кісі иесі: повестер мен әңгімелер. – Астана: Фолиант, 2018. – 240 б.
5. Әлмашұлы Ж. Ащы да тәтті өмір. – Астана: «ҚР Президентінің Әкімшілігі мен Үкіметінің әкімшілік ғимараттары дирекциясы» РМК Баспа-полиграфиялық орталығы, 2018. – 240 б.
6. Мантай А. Жүрекке оралу. – Нұр-Сұлтан: Қаламгер, 2019. – 158 б.
7. Харуки Мураками. Лексингтондағы елестер. Әңгімелер. / Орыс тілінен аударғандар Б. Қожабекова, Д. Рамазан. – Астана: Аударма, 2011. – 344 б.
8. Бекежан Ө.Қ. Серікбол Қондыбайдың мифологиялық концепциясының философиялық негіздері // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2020. – №1(115). – Б. 32–41.
9. Аймұхамбетова Ж.Ә. Мифтің поэтикадағы қызметі: монография. – А.: Жазушы, 2010. – 520 б.
10. Ергөбек Қ.С. Қарасөз. – Алматы: Ел-шежіре, 2013. – 600 б.

#### REFERENCES

1. Dana Shayakmetova, Aigul Baituova, Kazyna Bekbenbetova, Dosbol Islam, Saule Yerzhanova The development of teachers multicultural competence in the context of modern higher education // Journal is included to Scopus. – 2017 issues. Database: <https://www.scopus.com/sourceid/82170?origin=sbrowse>
2. Dautaiuly N. Aigyr kisi. 2 tomdyq tandamaly shygarmalary [Stallion man. Selected works in 2 volumes]. T.1. – A.: An-Arys, 2008. – 276 b. [in Kazakh]
3. Otarbaev R. Bizdin auyldyn amazonkalary [Amazons of our village]. – Astana: Foliant, 2012. – 424 b. [in Kazakh]
4. Dautaiuly N. Kisi iesi: povester men angimeler [Owner of human: novels and stories]. – Astana: Foliant, 2018. – 240 b. [in Kazakh]
5. Almashuly J. Ashy da tatti omir [The bitter and sweet life]. – Astana: «QR Prezidentinin Akimshiligi men Ukimetinin akimshilik gimarattary direktciiasy» RMK Baspa-poligrafiialyq ortalygy, 2018. – 240 b. [in Kazakh]
6. Mantai A. Jurekke oralu [Back to the heart]. – Nur-Sultan: Qalamger, 2019. – 158 b. [in Kazakh]
7. Haruki Murakami. Leksingtondagy elester. Angimeler [Ghosts in Lexington. Stories]. / Orys tilinen audargandar B. Qojabekova, D. Ramazan. – Astana: Audarma, 2011. – 344 b. [in Kazakh]
8. Bekejan O.Q. Serikbol Qondybaidyn mifologiialyq koncepciiasynyn filosofiialyq negizderi [Philosophical Basis of the Myphological Concept of Serikbol Kondybay] // Iasau universitetinin habarshysy. – 2020. – №1 (115). – B. 32–41. [in Kazakh]
9. Aimuhambetova J.A. Miftin poetikadagy qyzmeti: monografiia [Function of myth in poetics: monograph]. – A.: Jazushy, 2010. – 520 b. [in Kazakh]
10. Ergobek Q.S. Qarasoz [Words of edification]. – Almaty: El-shejire, 2013. – 600 b. [in Kazakh]